
Už to nejsou skinheadi. Pravicového extremistu na první pohled nepoznáte

Už to nejsou skinheadi. Pravicového extremistu na první pohled nepoznáte

19. 4. 2012; autor: Helena Stinglová; rubrika: Rozhovory & portréty

„Nejhorší je, když se problémy odsouvají někam do kouta a neřeší se. Nenápadně tak mohou narůst do obludných rozměrů,“ varuje Mgr. Adéla Zelenda Kupcová, doktorandka na Fakultě humanitních studií UK, která se zabývá pravicovým extremismem a jeho vztahem k současné středoevropské společnosti.

Mgr. Adéla Zelenda Kupcová

V rámci své doktorandské práce zkoumáte psychosociální pozadí pravicového politického extremismu a jeho vztah k současné společenské situaci ve střední Evropě. Co vás přimělo zabývat se právě tímto tématem?

Výzkumem do jisté míry navazuji na svou diplomovou práci, která se věnovala osobnosti a procesu politické socializace u pravicových extremistů. Většina výzkumů, které se věnují extremistické scéně, je pouze popisná. Snaží se kvantifikovat, kolik tu máme aktivistů, jaké tu máme směry, co je typické pro jejich image a podobně. Já jsem touto cestou jít nechtěla, protože mi to připadá nedostatečné. Dojdeme tak jenom k popisu scény a určitých ideologií, ale nedojdeme k hlubšímu pochopení, k motivaci lidí ani toho, co pro ně příslušnost k extremistickému hnutí znamená.

Jakou cestou se tedy vydáváte vy?

Snažím se jít cestou většího pochopení a porozumění motivacím těchto lidí. Vzhledem k tomu, že většina příslušníků této scény je dost rigidní, není možná racionální diskuse, proto se na to snažím jít od jejich subjektivitu. Dá se říci, že to je výzkum jejich osobní identity a její konstituce, protože v identitě extremisty hraje jeho příslušnost k hnutí obrovskou roli. Extremisté sami sebe definují prostřednictvím ideologie.

Od výzkumu identity se snažím odrazit ke zkoumání vztahů extremistů k dnešní společnosti. Vycházím z hodnocení soudobé společnosti Zygmunta Baumana jakožto tekuté moderny a z Politické sociologie Karla B. Müllera, který identifikuje významné problémy soudobé střeoevropské společnosti. Snažím se v rozhovorech tato témata reflektovat. Jedním z nich je třeba krize důvěry, ať už v instituce, tak uvnitř společnosti. Výsledkem práce by kromě způsobu konstituce identity mělo být popsání jejich vztahu ke spíše negativním aspektům společnosti. Extremistická scéna na to silně reaguje, proto se také v současné době mění její rétorika vzhledem k tomu, jak narůstá protivládní naladěnost společnosti a zmenšuje se její důvěra v systém.

Jak hledáte respondenty z řad pravicových extremistů? Jejich kontaktování musí být velmi obtížné.

Snažím se vybírat spíše čelnější představitele hnutí, kteří jsou opravdu aktivní – svolávají demonstrace, vytváří mediální obraz hnutí. Kontakty mám dnes už dobře vytvořené z doby, kdy jsem pracovala na diplomové práci. Tehdy jsem oslovila jednoho známého ze severních Čech, který ale není extremistou a který mi pomohl nakontaktovat další lidi. Nelze jen tak někoho z nich oslovit, je lepší mít nějakého zprostředkovatele.

A mají vůbec chuť se s vámi bavit?

Když už se někdo chce sejít, tak bývá docela komunikativní a otevřený. Snažím se jim dávat co největší záruky anonymity. Nechci vědět celá jména, u některých lidí znám jen přezdívku. Nechci vědět nic příliš konkrétního.

Jakým způsobem rozhovory s respondenty vedete?

Používám metodu narativního vyprávění – nechám je hovořit o jejich životě. Na to, co mi připadá klíčové, se doptám. Jeden z respondentů mi třeba říkal, že v době počátků své inklinace k hnutí byl zároveň silně věřící. Toto téma jsme pak rozebírali hlouběji.

Druhá část rozhovorů je strukturovanější, ptám se na jejich reflexi svobody – co pro ně znamená, jestli považují soudobou společnost za svobodnou apod. Takto se zabýváme také tématem důvěry ve společnost a společně sdílených hodnot. Snažím se mít spíše méně rozhovorů, za to ale velmi podrobných. Provádím je nejenom v České republice, ale také na Slovensku, chystám se do Německa a Maďarska.

Pozorujete nějaký společný rys příznivců pravicových extremistických hnutí za tu dobu, co výzkumy vedete?

Z jakého společenského prostředí vycházejí?

Vzhledem k tomu, že spolupracuji spíše s elitami těchto hnutí, většinou pocházejí spíše ze střední třídy a nejsou to nezdělaní lidé. Nejedná se o žádné sociální deprivanty z chudých rodin. Z nižších vrstev pocházejí spíše mladší příznivci, kteří chodí skandovat do ulic, bít se a ani se hlouběji neorientují v podporované ideologii. Respondenti, se kterými pracuji, jsou obvykle ve věku mezi 25 až 35 lety a jejich původ je dost různorodý. Třeba jeden z nich je z klasické rodiny střední třídy, někteří členové jeho rodiny pracují v rámci vyloučených lokalit, pomáhají se začleňováním a podobně. On je právě kvůli tomu ve velkém vnitřním konfliktu, má problém s tím, že rodinu zklamal. Na druhou stranu jedna z respondentek pochází z rodiny, kde jsou stereotypní rasistické představy hodně silně zakotveny.

Nebojíte se, že váš výzkum zneužijí pro to, aby sebe a své hnutí prezentovali v lepším světle? Kde berete jistotu, že vám říkají pravdu?

Myslím, že si to mohou myslet, a nevyvracím jim to. Snažím se s nimi jednat na rovinu a říct jim, o co mi jde. Nesbírám materiál, který by byl použitelný třeba pro bezpečnostní složky, jde mi skutečně hlavně o poznání a pochopení toho, co je ta scéna zač. Společnost se tím příliš nezabývá, a to je velký problém. Je nebezpečné odsouvat problémy do pozadí a ignorovat je. Jen se tím podporuje to, že síla a velikost těchto hnutí bude narůstat. Když člověk slyší, co toho jednoho konkrétního extremistu v životě ovlivňovalo, co se mu stalo třeba jako dítěti, slyší, kdy v něm pomalu zrála jeho přesvědčení, nepřijde nám to jako nepochopitelná úchylnka, ale jako jedna z cest, jak hledat své místo ve světě a řád v životě. Do té míry je extremismus možné pochopit.

Jsem si vědoma toho, že tito lidé v rozhovorech neříkají všechny věci naplno. Převládá u nich tendence vyhýbat se rasovým otázkám, otázkám rasové války apod. Více akcentují sociální témata nebo témata kulturního rasismu a homogenity společnosti. Je tam určitá opatrnost. Tím, že mě nezajímá konkrétní činnost a plány jednotlivých hnutí, rozhovory nejsou tolik problematické. Musím se mít na pozoru, protože mají tendenci dělat se trochu lepšími, ale to dělá asi každý.

Tato data jistě zaznamenávají různé statistiky, ale cítíte vy sama ze svých výzkumů a setkání s extremisty, že by jejich počet a moc narůstaly?

Můžu vycházet jenom ze zdrojů, které jsem nezpracovávala já. Podle nich ale scéna početně zůstává stejná. Spíš je zaznamenaný trend větší radikalizace některých akcí a zároveň zmiřování rétoriky navenek. To lze dobře vidět třeba na Dělnické straně sociální spravedlnosti nebo na internetových stránkách Národního odporu či Svobodné mládeže. Všichni se teď snaží prezentovat jako legitimní politická uskupení, jež představují skutečnou opozici proti zkorumpovaným stranám, které jsou asociální, nezohledňují člověka a jsou ve vleku globálních institucí.

Naproti tomu ale můžeme sledovat nárůst útoků ve vyloučených lokalitách a zvýšenou aktivitu prezentující se jako ne ryze extremistickou, jak bylo patrné v severních Čechách ve Šluknovském výběžku.

Pravicovým extremistům může nyní pomoci velká ekonomická krize i objevující se společenské nepokoje na etnickém základě. Čím více lidí se bude mít hůř, čím méně lidí bude mít práci, čím méně lidí bude mít plné ledničky, tím více jich vyjde do ulic, zvláště když budou mít problémy s jinými etniky. V poslední době situace dozrála tak, že představa ideální chvíle pro extremisty začíná být aktuální.

Snaha působit jako běžná politická strana se objevuje u extremistických hnutí i v jiných státech střední Evropy?

To je celoevropský trend. Neděje se to jenom ve střední Evropě. Je to však doprovázeno vnitřní radikalizací. Navenek vystupují umírněně, uhlazeně. Zástupci hnutí dávají důraz na image, chodí dobře upravení a v obleku. Ti, co cílí na mladší generaci, se zase snaží oblékat trendově. Skinheadská uniformita je překonaný koncept. Pravicový extremistu už není identifikovatelný na první pohled.

Nemáte strach o svou bezpečnost?

Zatím jsem se do té situace nikdy nedostala. Otázka je, jak to bude v budoucnu. Situace by se mohla změnit, pokud bych více prezentovala výsledky své práce. Do nebezpečí by se člověk mohl dostat v případě spolupráce s bezpečnostními

složkami. To však rozhodně nemám v úmyslu, mé zájmy jsou čistě vědecké. Teď mě nanejvýš zděsí některé jejich cíle a vidění světa.